

Pau i Treva, mil anys

Bernabé Dalmau

BERNABÉ DALMAU

PAU I TREVA, MIL ANYS

Publicacions de l'Abadia de Montserrat
2025

L'ANHEL DE PAU AL MÓN

El primer quart del tercer mil·lenni s'ha clos amb la ferida d'allò que el papa Francesc definí com la «tercera guerra mundial a trossos». A les violències que mai no paren, fruit sempre de la malícia del cor humà, s'hi afegeixen les guerres a gran escala. La nostra generació, un cop sortida de la pandèmia mundial de la Covid-19, ha vist néixer dues guerres de gran abast, per la durada en el temps i per l'agressivitat de les noves tecnologies bèl·liques: la guerra d'Ucraïna, iniciada amb la seva invasió per part de Rússia, i la del Pròxim Orient, a partir de l'atac a la Franja de Gaza, l'enclau en què la població palestina ha anat sofrint la dominació d'Israel.

Als nostres dies la duresa dels esdeveniments deixa sense eficàcia la vocació pacificadora de l'Església. De segles, el catolicisme ha anat intentant posar la pau al món a través de la diplomàcia pontifícia, amb equilibris que aturin els grans cops. Però no sempre s'obté allò que es pretén. Pius X i el seu successor no pogueren evitar la guerra de 1914. En la història del segle xx destaca l'acció de sant Joan XXIII, no sols amb la seva encíclica

Pacem in terris (1963), sinó ja abans amb la intervenció per evitar un conflicte nuclear al moment de la crisi dels míssils a Cuba. Al seu torn, sant Joan Pau II va impedir un enfrontament militar entre Xile i Argentina en relació amb el canal de Beagle. Ja durant el Concili Vaticà II el papa Pau VI fou el primer pontífex que des de la seu de les Nacions Unides pronuncià el «Mai més, mai més la guerra».

Just sis anys després, el 24 d'octubre de 1971, des de la mateixa tribuna, l'insigne mestre Pau Casals, que dedicà tota la seva vida a l'art musical i fou fidel a la norma que ell mateix s'imposà de no tocar en països que havien conferit legitimitat al règim de Franco, va fer una crida apassionada per la pau d'una manera insòlita. En plena celebració del mil·lenari del naixement d'Oliba, aprofitant que anava a estrenar l'himne de l'ONU a la seva seu, mostrà, no sols un sòlid patriotisme, sinó una vocació a treballar per la pau. Paraules que han passat a la història universal: «Deixeu-me que us digui una cosa... Jo soc català. Catalunya és avui una regió d'Espanya, però què ha estat Catalunya? Catalunya ha estat la nació més gran del món. Jo us n'explicaré el perquè. Catalunya va tenir el primer Parlament, molt abans que Anglaterra. Catalunya va tenir les primeres nacions Unides: al segle XI totes les autoritats de Catalunya es van reunir en una ciu-

tat de França —aleshores Catalunya— per a parlar de pau, al segle XI... pau al món i contra, contra, contra les guerres, la inhumanitat de les guerres... Això era Catalunya».¹

Aquestes paraules, en anglès, causaren un gran impacte arreu del món; tingueren gran ressò perquè destacaven la catalanitat de Pau Casals i la seva lluita constant per la pau.

Aquest «primer Parlament» no és altra cosa que el sínode de Toluges, promogut pel bisbe de Vic Oliba. Les pàgines següents estan dedicades a l'obra de pacificació duta a terme per l'abat-bisbe Oliba amb motiu del mil·lenari de l'obra de Pau i Treva que va promoure.

1 «I'm a Catalan. Today a province of Spain. But what has been Catalonia? Catalonia has been the greatest nation in the world. I will tell you why. Catalonia has had the first parliament, much before England. Catalonia had the beginning of the United Nations. All the authorities of Catalonia in the 11th century met in a city of France, at that time Catalonia, to speak about peace. 11th century! Peace in the world and against, against, against war, the inhumanity and brutality of war. This was Catalonia».

LA FIGURA SENYERA D'OLIBA

Als nostres dies, concretament el 1931, la figura d'Oliba trobà un primer biògraf en l'arxiver de Montserrat i futur cardenal pare Anselm M. Albareda, en la seva obra *L'abat Oliba, fundador de Montserrat*. El fet que Montserrat sigui l'únic monestir que Oliba fundà i que, encara avui, mil anys després, el santuari montserratí sigui a Catalunya l'únic cenobi benedictí subsistent, ha propiciat que la gran figura del monjo més il·lustre de la nostra terra sigui coneguda com a «abat». Però el visitant de la capital d'Osona es trobarà legítimament amb la placa que davant el museu episcopal li indica que és a la «Plaça del bisbe Oliba». I a fe que les grans empreses religioses, expansives i pacificadores que dugué a terme es troben dintre el període de maduresa que componen els seus vint-i-nou anys de pontificat. Tanmateix, la figura d'Oliba ha estat cada vegada més coneguda i el seu nom va lligat a institucions i retolacions de vies urbanes amb el títol d'«abat».

Albareda coronà el seu treball de capdavanter contemporani amb un desig: «Esperem

amb ànsia l'historiador de tremp que, acomplerta la recerca, vivifiqui el munt d'ossos àrids de la documentació olibana». Talment la profecia d'Ezequiel, els ossos secs ben aviat recobraren vida plural en tres investigadors successius que, passada la maltempsada de la guerra civil i encara amb dificultats per a l'ús de la llengua catalana, feren obra d'investigació seriosa sobre Oliba.

El primer va ser Raimon d'Abadal (1888-1970). Aparcada l'activitat política i periodística, es dedicà de ple a l'estudi de l'època carolíngia en els comtats catalans i, entre les seves obres, redactà *L'abat Oliba, bisbe de Vic i la seva època*, que conegué cinc edicions entre 1948 i 2003. Els mateixos anys el canonge Eduard Junyent (1901-1978), bon coneixedor de l'art romànic, es posà a fons en l'estudi del material relatiu a Oliba contingut en el ric arxiu catedralici del qual era titular i començà a confeccionar el «Cartulari d'Oliba, comte, abat i bisbe». A més d'altres escrits, en ocasió del mil·lenari del naixement de l'abat-bisbe (1971) redactà una síntesi, aparentment modesta però substanciosa, titulada *Esbós biogràfic del comte, abat i bisbe Oliba* (2^a ed. 2008). Junyent es veié assessorat per l'antic monjo montserratí Anscari M. Mundó (1923-2012), el qual, després del traspàs del canonge, pogué dur a terme feliç-

ment l'anhelat cartulari, presentat ara amb el títol *Diplomatari i escrits literaris de l'abat i bisbe Oliba* (1992). I encara, estudià minuciosament *Les Bíblies de Ripoll* (2002), reproduïdes monumentalment en facsímil.

Amb aquests tres continuadors del precursor Albareda, difícilment es podrà dir que esperem grans descobriments que capgirin el pòsit de coneixements fet fins ara. Cert que continuem tenint sortosament noves generacions d'investigadors que, com feien els tres suara esmentats, es matisen recíprocament i així consoliden el perfil del personatge.

Potser es podrà discutir l'autoria i l'atribució d'un text o un altre (Oliba tingué un secretari eficaç, Arnau, que amb el temps regí el monestir de Sant Feliu de Guíxols, i el culte Guibert, que probablement redactà els textos olíbans de més volada literària). Caldrà furgar en els testimoniatges que ens n'han arribat, en les qualitats i les virtuts d'aquest anomenat «pare de la pàtria», el qual, vist en conjunt, potser mereixeria un reconeixement més gran de part de l'Església. Posats a somniar, seria realment una gran sorpresa que en el marc de la restauració actual del monument de Sant Miquel de Cuixà aparegués algun vestigi funerari seu, ja que fins ara mai no s'ha pogut identificar el sepulcre on fou enterrat.

Amb aquestes consideracions prèvies, podem endinsar-nos en l'obra pacificadora d'Oliba. Presentarem primer els seus mínims trets biogràfics i tot seguit descriurem el context de Pau i Treva en què fou capdavanter a la nostra terra.

INFANTESA I JOVENTUT

Oliba és un nom d'origen visigòtic, però ja des del seu temps hom volgué trobar-hi una arrel llatina transformant la *b* en *v*. Així, el nom significaria «olivera», el símbol bíblic de la pau. Els investigadors abans esmentats han contribuït a precisar-ne els orígens familiars i proposar el seu naixement el 971. El seu pare, Oliba Cabreta, era comte de Cerdanya-Besalú i amb la seva muller Ermengarda tingueren cinc fills: Bernat dit Tallaferro, Guifré, Oliba, Berenguer i Adelaida, sense comptar la filla il·legítima del pare, Ingilberga, que encara molt jove fou abadesa de Sant Joan. Els tres primers germans seran comtes i el petit, Berenguer, serà bisbe d'Elna a vint anys.

Oliba Cabreta era net de Guifré el Pilós i per tant cosí del comte Ramon Borrell II de Barcelona i de la seva esposa Ermessenda de Carcassona, la qual tindrà un paper notable en la vida del nostre Oliba. De jove, havia pogut rebre la influència de l'abat Garí de Cuixà, el qual va atreure a la vida religiosa el duc de Venècia Pere Ursèol, que, acompanyat de sant Romuald i altres amics,

sojornaren a Cuixà. Aquests hostes venecians influïren sobre Oliba Cabreta, que decidí deixar el món i anar a Montecassino on moriria un any o dos després. Així el nostre Oliba esdevingué comte de Berga i de Ripoll. Un oncle gran, Miró Bonfill, havia governat alhora el comtat de Besalú i la seu de Girona, i tres nebots d'Oliba accediren a l'episcopat. Arreu de l'Europa cristiana d'aquella època els membres de famílies poderoses es repartien importants càrrecs civils i eclesiàstics.

Oliba, de jovenet havia assistit amb els seus pares a esdeveniments relacionats amb l'Església, com ara donacions a monestirs i consagracions de temples. Ja sense el pare, fa com a comte les transaccions i els actes administratius i judicials que li corresponen. I, arribat a la trentena, entra de monjo a Ripoll (1002). La comunitat de Ripoll que va trobar era de més de seixanta monjos, però Oliba encara la va fer créixer amb cinquanta-cinc nous ingressos, i igualment enriquí la biblioteca.

EL MONJO I L'ABAT

Ripoll no li era estrany. El canvi de vida no tenia cap relació amb els pretesos terrors de l'any mil. Al contrari, al llindar del nou mil·lenni regia l'Església Silvestre II, l'occità Gerbert d'Orlhac, que havia rebut formació a Vic i a Ripoll mateix. El monaquisme cluniacenc era liderat per sant Odiló, un dels grans abats compromesos en l'obra de pacificació. I Ripoll mateix, en el tombant de segle, va veure néixer l'activitat de l'escriptori de la qual Oliba esdevindria promotor, tan gran era en ell l'amor als llibres: en faria comprar al nord de la península Ibèrica, al nord d'Itàlia i terres endins d'Europa. Ara el novici, professant, renunciava per testament als honors i béns personals a favor dels seus germans i de diversos monestirs.

El seu tarannà i els seus dots intel·lectuals propiciaren que, en morir el 1008 l'abat Sunifred, l'elegissin per regir la comunitat, així com també poc després la de Sant Miquel de Cuixà. Eren els dos monestirs més importants a banda i banda dels Pirineus. Oliba hi destacà per l'atenció a la formació dels seus monjos,

per la reclamació de les propietats que els havien estat usurpades, per la construcció d'edificis adients, i per l'impuls de les escoles d'estudi.

No es pot dir que la seva irradiació pogués assemblar-se a una petita congregació a l'estil de la de Cluny perquè pròpiament només fundà Santa Maria de Montserrat. Però sí que altres monestirs s'acolliren a la seva direcció. És el cas del de Sant Martí del Canigó; del de Sant Feliu de Guíxols; del de Sant Pere de la Portella; del de Sant Sadurní de Tavèrnoles, i del de Sant Miquel de Fluvià. De tots ells esdevingué defensor, gràcies a les butlles papals que obtingué amb els seus viatges a Roma els anys 1011 i 1016. Això explica que, a la seva mort, fossin noranta-tres les esglésies que manifestaren el condol al monjo de Cuixà que els mostrava la carta mortuòria. Alguns d'ells el reconegueren com a pare espiritual, com ara els de Sant Pere de Rodes, Besalú, Serra-teix, Banyoles, Casserres i Camprodon, per bé que posteriorment hagueren de sofrir les intromissions dels nobles en la designació dels abats.

No li fou fàcil assumir que una butlla del papa Benet VIII suprimís el monestir de Sant Joan que tenia per abadessa la seva germanastra Ingilberga. La sanció, que parlava de desordres

greus, potser era fruit de l'ambició de Bernat Tallaferro d'apoderar-se de propietats amb les quals volia establir un bisbat a Besalú, el qual només duraria tres anys.

Els comtes de Barcelona Ramon Borrell i Ermessenda, que ja havien imposat a Vic el bisbe Borrell, quan aquest envellí pensaren en Oliba com a auxiliar i successor. Entre maig i juliol de 1018 n'assumí el pontificat, i poc després morí el comte. Ermessenda, dona de gran talent i cosina i amiga d'Oliba, confià molt en ell, essent com era germana del bisbe Pere de Girona, més jove i menys experimentat que el que ara ocupava la seu de Vic. Oliba es dedicà de ple a la seva missió episcopal i a la de pare dels dos grans monestirs.

Començà per les bones relacions amb l'episcopat de la Narbonesa: Agde, Albi, Apt, Besiers, Lodeva i Magalona, i amb el més llunyà de Nimes i Arle. D'altra banda, també tingué bona entesa amb el d'Urgell i amb els seus parents, els nebots Guifré, arquebisbe de Narbona, Guifré, bisbe de Carcassona, i Berenguer, bisbe d'Elna. A més dels de Barcelona, que eren de la casa vescomtal.

Del món monàstic cal destacar la cordialitat que mantingué amb el cenobi de Fleury, monestir on residia un monjo súbdit d'Oliba, i l'abat del qual, Gauslí, li proporcionà les relíquies de sant

Benet i sostingueren un extens carteig. Les seves relacions amb els poders civils també foren fluides fins a poder donar-los consells espirituals. És remarcable la relació d'Oliba amb el rei Sanç, el Major, de Navarra, que era cunyat del comte de Barcelona Berenguer Ramon I i el sobirà més poderós de la península Ibèrica.

Aquestes coneixences i aquestes relacions internacionals tenien sovint motivacions religioses. La més típica és l'afany d'obtenir relíquies, com més singulars millor, per a les consagracions dels temples que s'anaven construint o refent. Però no sols relíquies, sinó també còdexs i àdhuc personal especialitzat per a crear arquitectura digna de la missió que Oliba volia acomplir.

La mateixa catedral vigatana ens ha conservat l'esvelt campanar i la cripta, però la reforma que s'hi desenvolupà afectà tota la fàbrica. Els dos monestirs de la seva responsabilitat també veieren ampliacions substancials. El de Ripoll estigué inspirat en Sant Pere de Roma. El de Cuixà fou objecte de construccions de les quals ara només es conserven les de la part baixa. Tot això estava al servei del culte. Oliba, doncs, esdevingué introductor del primer romànic català. Més modestament, aquestes actuacions s'aplicaren també a altres temples de la seva jurisdicció, com ara les esglésies de Sant Pere de Casserres, Sant Vicenç de Cardona, Sant Martí del Canigó, la

Tossa de Montbui, Sant Martí d'Ogassa, Sant Miquel de la Roqueta, la Portella, i Sant Miquel de Fluvià. Tenim coneixement de moltes d'aquestes actuacions per les actes de les respectives consagracions, que comportaven cerimònies festives i aplecs de personatges amb els quals Oliba mantenia bona amistat.

No tot es reduïa als espais sagrats. La seu de Vic tenia castells adjudicats, i calia reparar-los a mesura que es retiraven les expedicions sarraïnes. Oliba hagué d'emprendre el sistema defensiu de bona part de l'Anoia i, sobretot, redreçar Manresa, que havia quedat destruïda, captius els habitants i, l'església, enderrocada.

ÍNDIX

L'anhel de pau al món	5
La figura senyera d'Oliba	9
Infantesa i joventut	13
El monjo i l'abat	15
El bisbe	19
El fundador de Montserrat	23
Amant de la cultura	25
Mil anys enrere	27
El sínode de Toluges	31
El sínode Vic del 1030	35
Constitucions de Pau i Treva de 1033 . . .	37
Expansió de l'obra pacificadora	39
Les Corts catalanes i els anhels de pau . . .	43
Apèndixs	45
I. Acta del Sínode de Toluges	45
II. Lletre d'Oliba als monjos de Ripoll .	48
III. Constitucions de Pau i Treva . . .	50

Pau Casals va dir a l'ONU: «Al segle ^{XI} totes les autoritats de Catalunya es van reunir per a parlar de pau». Aquest Parlament és el sínode de Toluges promogut per l'abat-bisbe Oliba el 16 de maig de 1027. En vigílies d'acomplir-se el mil·lenari d'aquest esdeveniment, el llibre fa una descripció contextualitzada de l'obra del bisbe de Vic i fundador del monestir de Montserrat.

ISBN 978-84-9191-390-0

9 788491 913900